

DEMONY WOJNY

OPORYZM

eterna press

JULIUSZ J. MANELL

DEMONY WOJNY

OPORYZM

JULIUSZ J. MANELL

Copyright © 2025 by Juliusz J. Manell

ISBN: 978-83-978023-5-3

Projekt okładki: Juliusz J. Manell

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być powielana ani rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie bez uprzedniej, pisemnej zgody autora.

WSTĘP.....	5
CZĘŚĆ I: GLORYFIKACJA ŚMIERCI.....	15
ROZDZIAŁ 1: Elitarne kłamstwa - moralne kamuflaże.....	16
ROZDZIAŁ 2: Elitarne kłamstwa - prawo do kary, iluzja siły..	28
ROZDZIAŁ 3: Elitarne kłamstwa - zasoby i misja	
cywilizacyjna.....	43
ROZDZIAŁ 4: Elitarne kłamstwa - cień monachium, mit	
dobrobytu.....	56
ROZDZIAŁ 5: Elitarne kłamstwa - zdrada sojuszników,	
nieuchronność wojny.....	68
ROZDZIAŁ 6: Ludowe kłamstwa - kto jak nie my obroni	
nasze rodziny?.....	78
ROZDZIAŁ 7: Ludowe kłamstwa - bohaterowie i dobra	
śmierć.....	92
ROZDZIAŁ 8: Ludowe kłamstwa - oni są już historią.....	107
ROZDZIAŁ 9: Ludowe kłamstwa - poświęcenie.....	120
ROZDZIAŁ 10: Ludowe kłamstwa - manipulacje.....	132
OD INTELEKTU DO INSTYNKTU.....	151
CZĘŚĆ II: GLORYFIKACJA ŻYCIA.....	155
ROZDZIAŁ 11: Wojna jako biznes.....	156
ROZDZIAŁ 12: Przymus Zabijania.....	174
ROZDZIAŁ 13: Manipulacja narracji.....	188
ROZDZIAŁ 14: Fizjologia wojny.....	202
ROZDZIAŁ 15: Ostracyzm jako broń.....	214
ROZDZIAŁ 16: Patriotyzm = ksenofobia.....	225
ROZDZIAŁ 17: Alternatywny Świat.....	236
EPILOG: Co teraz?.....	246
SŁOWO OD AUTORA.....	255
Przypisy.....	259

WSTĘP

Od 1946 roku, pierwszego od zakończenia najkrwawszego konfliktu w historii, w wyniku wojen śmierć poniosło... no właśnie, ile osób? W zależności od metodologii, szacunki wahają się od 10 milionów bezpośrednich ofiar walk zbrojnych do ponad 130 milionów, gdy liczymy także pośrednie zgony spowodowane głodem, chorobami i załamaniem systemów zdrowia.¹ Różnica? Dziesiątki milionów ludzi. Wielokrotność populacji Polski.

Ten fakt nie jest statystyką. Jest strategicznym absurdem. W erze precyzyjnych danych, w której potrafimy śledzić globalne przepływy kapitału co do centa, nadal nie potrafimy – lub nie chcemy – policzyć ciał zamordowanych. Dane są tak sprzeczne, jak interesy tych, którzy je zbierają. Liczymy tylko żołnierza zastrzelonego w walce? Czy także cywila, który umarł z głodu w oblężonym mieście, z tyfusu w obozie dla uchodźców, z ran, których nikt nie opatrzył, bo szpital został

zbombardowany? Każda definicja służy innemu celowi. Każda liczba ma swojego właściciela. A co najgorsze, każda z tych śmierci miała być usprawiedliwiona. Każde z tych dziesiątek milionów istnień miało sens – dla kogoś. Dla polityków, generałów, ideologów. Nigdy dla samych ofiar.

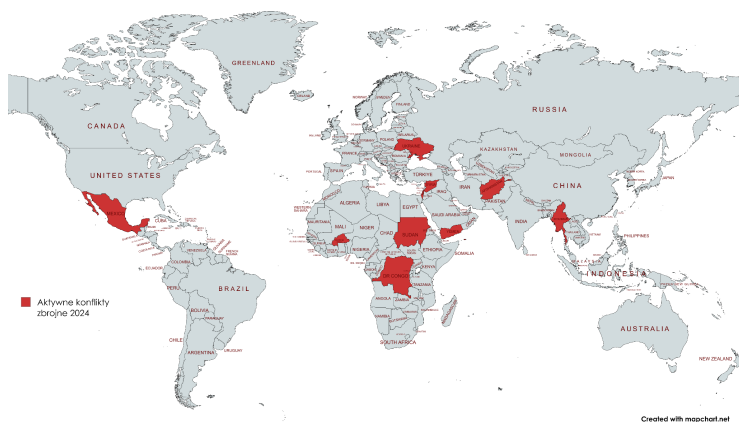
Sprawiedliwość. Obrona. Patriotyzm. Wolność. Heroizm. Słowa klucze, które mają zamienić morderstwo w obowiązek, a rzeź w chwałę. Słowa, które mają sprawić, że wysłanie człowieka by zabił innego, którego nigdy nie spotkał i który nigdy nie wyrządził mu żadnej krzywdy, brzmi jak akt honoru. Celem jest obnażenie istoty tych słów. Udowodnienie, że wojna – każda wojna, zawsze i wszędzie – jest absolutnym złem, które należy wyeliminować. A wymaganie od kogoś, że w imię wyższego dobra ruszy na front mordować – to szczyt cynizmu.

Piszę to, ponieważ narracja o „sprawiedliwej wojnie” odradza się z nową siłą. Ponieważ młodzi ludzie znów są uczeni, że śmierć za kawałek ziemi, za flagę, za ideę wymyśloną przez decydentów w bezpiecznych gabinetach, jest najwyższą formą

poświęcenia. Ponieważ wciąż wierzymy w kłamstwo, że pokój można osiągnąć poprzez siłę, a bezpieczeństwo poprzez zbrojenia. Nie piszę dla polityków, generałów i prezesów wielkich korporacji. Nie piszę dla tych, którzy decydują o wojnach, ale nigdy nie idą na front. Oni znają prawdę. Wojna to ich biznes. Piszę dla tych, którzy płacą za wojny podatkami w czasie pokoju i krwią w czasie konfliktu. Tych, których synowie i córki wracają w trumnach owiniętych flagą. Tych, którzy wierzą, że bronią ojczyzny, podczas gdy w rzeczywistości bronią interesów garstki ludzi, których nigdy nie poznają.

Piszę to w momencie, gdy świat stoi na krawędzi konfliktu na skalę niewidzianą od dziesięcioleci. W Europie prowadzona jest największa wojna lądowa od 1945 roku. Globalne wydatki wojskowe, według danych SIPRI, osiągnęły w 2024 roku poziom 2,7 biliona dolarów – najwyższy w historii pomiarów – przekraczając wydatki z czasów zimnej wojny.² Młodzi ludzie w Polsce i w całej Europie znów słyszą, że mogą zostać powołani do wojska. Narracja o „wojnie obronnej” i „konieczności poświęcenia” nie jest już abstrakcją akademicką – to realna,

wszechobecna propaganda, która przygotowuje kolejne pokolenie do akceptacji nieakceptowalnego. To infrastruktura kłamstwa, budowana na naszych oczach, której celem jest normalizacja masowej przemocy. To próba demontażu tej infrastruktury, zanim będzie za późno.

Ryc. 1. Aktywne konflikty zbrojne na świecie w 2024 roku
Źródło: UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset 2024

Dwight D. Eisenhower, Naczelnny Dowódca Sił Sprzymierzonych w Europie podczas II wojny światowej, a później prezydent Stanów Zjednoczonych, powiedział w styczniu 1946 roku w Ottawie: "Nienawidzę wojny tak, jak tylko żołnierz, który ją przeżył, może nienawidzić, tylko jako ten,

który widział jej brutalność, jej daremność, jej głupotę."³ To jest perspektywa, którą przyjmujemy. Nie perspektywa historyka opisującego ruchy wojsk. Nie perspektywa polityka wygłaszającego przemówienie. Perspektywa chłodnej, analitycznej nienawiści do mechanizmu, który niszczy wszystko, czego dotknie.

Analiza nie opiera się na opinii. Opiera się na danych. Wnioski, które tu przedstawiam, są wynikiem syntezy raportów organizacji humanitarnych, takich jak Czerwony Krzyż i Lekarze bez Granic, studiów akademickich dotyczących przyczyn i skutków konfliktów, oraz odtajnionych dokumentów rządowych i wojskowych. Przyjrzałem się mechanizmom wojen w Iraku, Afganistanie, Syrii i Jemenie. Przestudiowałem zeznania żołnierzy cierpiących na PTSD, relacje ofiar, które straciły wszystko, i raporty dziennikarzy, którzy ryzykowali życiem, by pokazać prawdę. Nie szukałem potwierdzenia tezy. Szukałem faktów. A fakty okazały się bardziej brutalne i jednoznaczne, niż przypuszczałem. To nie pamflet. To akt oskarżenia, którego dowody zebrano z otwartych źródeł.

Kiedy skończysz czytać, nie będziesz w stanie patrzeć na wojnę w ten sam sposób. Słowa stracą swoją magiczną moc. Argumenty, którymi Cię karmiono, rozpadną się w pył pod ciężarem faktów. A heroiczne narracje, które Ci sprzedawano, okażą się tym, czym są naprawdę: starannie skonstruowaną propagandą, mającą na celu sprawić, byś oddał swoje życie lub życie swoich dzieci za sprawę, która nie jest i nigdy nie była Twoja.

Książka składa się z dwóch części. Architektura jest prosta: najpierw zburzymy kłamstwa, którymi wojna się osłania. Potem pokażemy, czym jest naprawdę. Obie drogi prowadzą do tej samej, nieuchronnej konkluzji.

Pierwsza część - GLORYFIKACJA ŚMIERCI - to systematyczna dekonstrukcja argumentów, które przez wieki stworzono, by usprawiedliwić wojnę. To arsenał intelektualny, za pomocą którego przekonuje się całe narody do akceptacji masowej przemocy. Podzieliłem je na dwie kategorie. Pierwsza to argumenty elitarne – te tworzone przez filozofów, polityków i strategów. Zmierzymy się z

takimi konstruktami jak Teoria Wojny Sprawiedliwej, koncepcja prewencji jako formy obrony, doktryna „odpowiedzialności za ochronę” czy mit „pokoju przez siłę”. Druga kategoria to argumenty ludowe – te, które zwykli ludzie powtarzają sobie nawzajem, by zracjonalizować niewyobrażalne: „ktoś musi bronić kraju”, „nasi żołnierze to bohaterowie”, „lepiej umrzeć stojąc, niż żyć na kolanach”. Nasza metoda będzie chirurgiczna. Dla każdego argumentu najpierw przedstawimy jego najsilniejszą, najbardziej przekonującą wersję. Nie będziemy walczyć z chochołami. A potem, krok po kroku, rozbijemy go na części pierwsze, używając twardych danych, logiki i historycznych studiów przypadku. Dla każdego z nich przyjrzymy się polskiemu kontekstowi, bo to nasza historia. Kampania Wrześniowa, Powstanie Warszawskie. Nasi przodkowie płacili krwią za te same argumenty. Musimy zrozumieć, jak działały, by zobaczyć, jak działają teraz. Ta sekcja będzie jak sekcja zwłok. Chłodna, metodyczna analiza. Będziemy patrzeć na liczby i fakty. I fakty te zniszczą każdy z tych argumentów.

Gdy zburzymy już kłamstwa, druga część - GLORYFIKACJA ŻYCIA - pokaże, czym wojna jest naprawdę. Nie to, co widzisz w kinie. Nie to, o czym czytasz w podręcznikach. Rzeczywistość. To będzie raport z terenu. Bez cenzury. Bez poetyckich metafor.

Przyjrzymy się wojnie jako biznesowi. Kto na niej zarabia? Jak działa kompleks wojskowo-przemysłowy? Dlaczego dla pewnych korporacji pokój jest najgorszym scenariuszem?

Zbadamy wojnę jako akt przymusowego zabijania. Przeanalizujemy psychologię osiemnastolatka, który otrzymuje legalny rozkaz zamordowania człowieka, którego nie zna. Jak system łamie naturalny, ludzki opór przed zabijaniem?

Odkryjemy wojnę jako system masowej dehumanizacji. Jak propaganda przekonuje nas, że „wróg” nie jest człowiekiem? Jak tworzy się narracje, które pozwalają na gwałty i ludobójstwo?

Ujawnimy prawidłową fizjologię wojny. W nowoczesnych konfliktach miejskich cywile stanowią przeważającą większość ofiar – do 90% zgonów w przypadku użycia broni wybuchowych w zaludnionych obszarach.⁴ Wojna to nie starcie armii. To rzeź niewinnych. To dzieci umierające z

głodu, bo konwój z pomocą został zbombardowany. To kobiety gwałcone jako narzędzie terroru. To epidemie wybuchają w obozach dla uchodźców. Wojna to brud, choroby, smród, fekalia, strach, gnijące ciała. Pokażemy to dokładnie tak. Nie będziemy pisać o „ofiarach cywilnych” jako o statystyce. Pokażemy, co to znaczy. Rodzina w Aleppo, która przez trzy miesiące żyła w piwnicy, jedząc gotowaną trawę. Ośmioletnie dziecko w Jemenie umierające z cholery, bo infrastruktura sanitarna została zniszczona w naloce. To nie są metafory. To są fakty z nazwiskami, datami, lokalizacjami. Wojna nie jest abstrakcją. Jest krwią, fekaliami i gnijącym mięsem.

Lektura nie będzie łatwa. Nie będzie przyjemna. Jeśli wierzysz, że wojsko to honor, że patriotyzm to cnota, a wojna może być „sprawiedliwa” – ta książka zaatakuje fundamenty Twojego światopoglądu. Zmusi Cię do konfrontacji z faktami, które są niewygodne i brutalne. Ale jeśli prawda jest dla Ciebie ważniejsza niż komfort, czytaj dalej.

Po przeczytaniu tej książki zadaj sobie jedno pytanie: Czy wysłałby na wojnę własne dziecko? To

jest ostateczny test każdej pro-wojennej ideologii. Jeśli nie – nie masz moralnego prawa oczekiwać, że zrobią to inni. Każdy, kto mówi Ci, że musisz iść na wojnę, powinien odpowiedzieć: czy jego dzieci idą razem z Tobą? Jeśli nie – wiesz już wszystko, co musisz wiedzieć.

CZĘŚĆ I: GLORYFIKACJA ŚMIERCI

ROZDZIAŁ 1: Elitarne kłamstwa - moralne kamuflaże

1 sierpnia 1944 roku Armia Krajowa rozpoczęła operację, która w podręcznikach teorii moralnej mogłaby służyć za wzorzec wojny sprawiedliwej. Miała słuszną intencję: wyzwolenie stolicy spod ludobójczej okupacji. Miała legitymizować władzę: polski rząd na uchodźstwie i dowództwo wojskowe na miejscu. Miała sprawiedliwą przyczynę: obronę przed agresorem, który metodycznie eksterminował jej ludność. Spełniała każdy warunek. Sześćdziesiąt trzy dni później, ta moralnie nienaganna operacja przyniosła śmierć od 150 000 do 200 000 cywilów, a Niemcy systematycznie obrócili 85% miasta w pył.¹³

Wyobraź sobie: 63 dni walki, w których zginęło więcej ludzi niż obecnie mieszka w Radomiu czy Kielcach.

Moralność nie gwarantuje rezultatów. Ten fakt jest fundamentem, na którym rozpoczynamy naszą

analizę. Współczesne wojny nie są prowadzone w etycznej próżni. Przeciwnie, architekci wojny opakować je w skomplikowane konstrukcje filozoficzne i prawne, które mają nadać im pozór konieczności i prawości. Dwie z tych konstrukcji – Teoria Wojny Sprawiedliwej i Doktryna Uderzenia Prewencyjnego – dominują w dyskursie usprawiedliwiającym zbrojną agresję.

Ta analiza wykaze, że nie funkcjonują one jako autentyczne ograniczenia dla wojny, lecz jako jej narzędzia. Są to zaawansowane mechanizmy racjonalizacji post-factum, moralne kamuflaże, które pozwalają legitymizować decyzje podjęte na długo przed tym, zanim jakikolwiek filozof czy prawnik zostanie poproszony o opinię. Na przykładzie Iraku zobaczymy, jak decydenci ignorują te kryteria, a na przykładzie Warszawy – jak katastrofalnie zawodzą, nawet gdy są spełnione.

Teoria wojny sprawiedliwej

Teoria wojny sprawiedliwej to lista kontrolna, którą politycy odznaczają przed konferencją prasową, a

nie przed wydaniem rozkazu do ataku. Zanim państwo rozpocznie wojnę, powinno zweryfikować, czy spełnia ona szereg warunków: sprawiedliwa przyczyna, prawowita władza, proporcjonalność środków do celu, ostateczność. Na papierze wygląda to na solidny hamulec bezpieczeństwa. W rzeczywistości jest to mechanizm psychologiczny znany jako „moralne licencjonowanie” – przekonanie, że posiadanie dobrych intencji automatycznie usprawiedliwia podejmowane działania, niezależnie od ich faktycznych konsekwencji.

Teoria zawodzi w jednym, kluczowym momencie: jest stosowana PO podjęciu decyzji o wojnie, nie przed. Wojna w Iraku w 2003 roku jest tu definitywnym studium przypadku. W lipcu 2002 roku, dziewięć miesięcy przed inwazją, brytyjski premier Tony Blair zapewnił prezydenta George’a W. Busha: *„Będę z tobą, cokolwiek zdecydujesz”*. Bush i Blair podjęli decyzję. To, co nastąpiło później, było jedynie procesem wytwarzania uzasadnień. Ujawnił to tajny brytyjski dokument, znany jako „Downing Street Memo”, w którym szef MI6 raportował po wizycie w Waszyngtonie, że

„dane wywiadowcze i fakty są naginane do polityki”.⁵

Każde z klasycznych kryteriów wojny sprawiedliwej zostało w Iraku złamane.

Sprawiedliwa przyczyna – rzekome posiadanie przez Saddama Husajna broni masowego rażenia – wyparowała, gdy licząca 1400 ekspertów Iraq Survey Group po 18 miesiącach drobiazgowych poszukiwań nie znalazła absolutnie nic.⁷

Prawowita władza upadła, gdy Stany Zjednoczone i Wielka Brytania, jak stwierdziła brytyjska komisja Chilcota, „podważyły autorytet Rady Bezpieczeństwa ONZ”.⁶

Ostateczność została zignorowana. W momencie inwazji, inspekcje ONZ wciąż trwały i nie znajdowały żadnych dowodów na istnienie programów zbrojeniowych.

Proporcjonalność zawiodła w sposób katastrofalny. Administracja Busha oszacowała koszt wojny na 50-60 miliardów dolarów. Noblista Joseph Stiglitz i Linda Bilmes obliczyli realne koszty na 3 biliony dolarów – 50-krotnie więcej. Cenę w ludzkim życiu badanie Johns Hopkins, opublikowane w „The Lancet”, oszacowało na 654 965 nadmiarowych

zgonów Irakijczyków do samego czerwca 2006 roku.⁸

Teoria Wojny Sprawiedliwej jest jak zamek w drzwiach, który montuje się od wewnątrz – zabezpiecza tylko tych, którzy już są w środku.

Pytanie brzmi: czy ktokolwiek poniósł konsekwencje? Blair i Bush nie stanęli przed trybunałem. Architekci wojny w Iraku wygłaszają dziś wykłady na uniwersytetach. Teoria Wojny Sprawiedliwej nie przewiduje kary za jej złamanie.

Lekcje z Wietnamu, które mogły zapobiec tej katastrofie, zostały celowo zignorowane. Robert McNamara, architekt wojny wietnamskiej, która kosztowała życie 3,4 miliona ludzi, przyznał po latach: „Myliliśmy się, straszliwie się myliliśmy”.¹⁰ W 2003 roku ostrzegął wprost przed inwazją na Irak. Administracja Busha zignorowała go. To nie była pomyłka. To był wzorzec.

Najbardziej tragiczną ilustracją niewystarczalności tej teorii pozostaje jednak Powstanie Warszawskie.

Tu każde kryterium moralne zostało spełnione. A jednak Armia Czerwona stała na drugim brzegu Wisły, w zasięgu wzroku od płonącego miasta. Stalin czekał, aż Niemcy wymordują polskich patriotów. To było morderstwo przez zaniechanie. Podczas Rzezi Woli, w pierwszym tygodniu powstania, oddziały SS zamordowały od 40 000 do 50 000 cywilów, systematycznie dokonując egzekucji pacjentów w szpitalach i całych rodzin.¹³

Powstańcy w Warszawie spełnili każde moralne kryterium. Zginęli, czekając na pomoc, która nigdy nie nadeszła, bo Stalin postanowił inaczej. Teoria nie uchroniła ani jednego cywila. Ochroniła sumienia tych, którzy pozwolili im umrzeć.

Doktryna uderzenia prewencyjnego

Jeśli teoria wojny sprawiedliwej jest intelektualnym labiryntem, doktryna uderzenia prewencyjnego jest brutalnie prostym narzędziem. Jej logika brzmi: „Oni zaatakują nas jutro, więc my musimy zaatakować ich dzisiaj”. Ten argument jest niezwykle skuteczny, ponieważ odwołuje się do

pierwotnego strachu i manipuluje percepcją zagrożenia. Umożliwia jednostronne podjęcie działań zbrojnych w oparciu o możliwość, a nie dowód.

Oficjalnie skodyfikowana w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego USA z 2002 roku, tak zwana Doktryna Busha, pozwalała na „działania prewencyjne, nawet jeśli pozostaje niepewność co do czasu i miejsca ataku wroga”. To zdanie unieważniło całe prawo międzynarodowe.

Irak jest ponownie definitywnym dowodem na to, jak ta doktryna funkcjonuje w praktyce, prowadząc do stuprocentowo fałszywego alarmu. Raport Senackiej Komisji ds. Wywiadu z 2004 roku jednogłośnie stwierdził, że społeczność wywiadowcza cierpiała na „myślenie grupowe”, które kazało „interpretować jednoznaczne dowody jako ostatecznie wskazujące na istnienie broni masowego rażenia”. Drugi raport, z 2008 roku, był jeszcze bardziej dosadny: administracja *„wielokrotnie przedstawiała dane wywiadowcze jako fakt, podczas gdy w rzeczywistości były one*

niepotwierdzone, sprzeczne lub nawet nieistniejące".¹¹

Gdy 1400 ekspertów z Iraq Survey Group weszło do Iraku, ich ustalenia obnażyły każdą z tych manipulacji. Program nuklearny *„ulegał stopniowemu rozkładowi po 1991 roku”*. Broń chemiczna została *„jednostronnie zniszczona w 1991 roku”*. Mobilne laboratoria okazały się generatorami wodoru dla balonów artyleryjskich, a nie fabrykami broni biologicznej. W maju 2004 roku sam Colin Powell, który prezentował te *„dowody”* w ONZ, przyznał, że źródła były *„celowo wprowadzające w błąd”*.

Mogło być gorzej. Kryzys kubański w październiku 1962 roku jest historycznym kontr przykładem, który pokazuje, dokąd prowadzi logika prewencji. Dowódca sił powietrznych, generał Curtis LeMay, domagał się natychmiastowego uderzenia na sowieckie wyrzutnie rakietowe na Kubie. Prezydent Kennedy wybrał jednak blokadę morską i dyplomację. Dekady później okazało się, że na Kubie znajdowała się taktyczna broń nuklearna, o której amerykański wywiad nie wiedział. Uderzenie

prewencyjne z dużym prawdopodobieństwem rozpoczęłoby wojnę atomową. Cierpliwość zapobiegła katastrofie, którą „zdecydowane działanie” by wywołało.

Historia dostarcza wielu przykładów, gdzie retoryka obrony maskowała agresję. Menachem Begin, premier Izraela, przyznał w 1982 roku, mówiąc o wojnie sześciodniowej z 1967: *„Koncentracje egipskiej armii na podejściach do Synaju nie dowodzą, że Nasser rzeczywiście zamierzał nas zaatakować. Musimy być uczciwi sami ze sobą. Zdecydowaliśmy się zaatakować. To była samoobrona w najszlachetniejszym sensie tego terminu.”*¹²

Polskie doświadczenie z września 1939 roku jest jeszcze bardziej brutalnym przykładem. 31 sierpnia 1939. Nocą. Gliwice (Gleiwitz) – niemieckie miasto na górnym Śląsku, przy granicy z Polską. Niemiecka stacja radiowa. Oficerowie SS w polskich mundurach atakują stację, nadają anty niemiecką wiadomość, zostawiają zwłoki ubrane jako polscy żołnierze. Hitler następnego dnia, pierwszego września o godzinie 5:45 przemawia: „Od 5:45 dziś

rano odpowiadamy ogniem.” Ofensywna wojna została przedstawiona jako akt obrony.

Kiedy wszystkie strony konfliktu przyjmują logikę prewencji, rezultatem jest katastrofa na skalę I wojny światowej. Niemiecki plan Schlieffena zakładał prewencyjne uderzenie na Francję, zanim Rosja zdąży się zmobilizować. Rosyjska mobilizacja była prewencyjną odpowiedzią na zagrożenie ze strony Niemiec. Każdy twierdził, że się broni. Rezultatem było 20 milionów zabitych i 21 milionów rannych. Europa straciła całe pokolenie. Francja – 1,4 miliona żołnierzy. Niemcy – 2 miliony. Każdy z nich zginął w wojnie, którą każda strona nazywała obronną.¹⁴

Doktryna uderzenia prewencyjnego to pozwolenie na zabijanie w oparciu o cienie. W Iraku, w pogoni za nieistniejącą bronią, zamordowano ponad 650 000 ludzi. W Gliwicach jeden sfingowany trup posłużył za pretekst do inwazji na Polskę. Doktryna nie zapobiega zagrożeniom. Ona je fabrykuje.

Te dwie doktryny – Wojny Sprawiedliwej i Uderzenia Prewencyjnego – nie są

przeciwieństwami. Są dwiema stronami tej samej monety. Obie funkcjonują jako moralny kamuflaż, maszynaria do produkcji zgody na przemoc. Sekwencja czasowa zawsze zdradza prawdę: najpierw jest decyzja, potem poszukiwanie uzasadnienia. Irak demonstruje systemową porażkę obu tych ram. Warszawa demonstruje, że nawet najszlachetniejsze kryteria moralne są bezwartościowe w zderzeniu z geopolityką.

Polska historia, od rozbiorów w XVIII wieku usprawiedliwianych „względami bezpieczeństwa”, przez sfabrykowany pretekst w Gliwicach, aż po opuszczenie walczącej Warszawy przez sojuszników, ilustruje ten wzorzec z bolesną regularnością: silniejsze państwa poświęcają słabsze populacje, gdy leży to w ich interesie.

Moralność służy władzy, nie ją ogranicza. Dopóki nie powstaną mechanizmy pociągania do odpowiedzialności – dopóki państwa-agresorzy mogą jednostronnie deklarować „sprawiedliwą przyczynę” i „bezpośrednie zagrożenie” bez zewnętrznej weryfikacji – te ramy myślowe będą ułatwiać wojny, a nie im zapobiegać. Suma kosztów

wojen w Wietnamie, Iraku i Afganistanie przekracza 8 bilionów dolarów i dziesiątki milionów istnień, nie przynosząc żadnych trwałych, pozytywnych rezultatów.⁹

Następnym razem, gdy usłyszysz o „sprawiedliwej wojnie” lub „koniecznym uderzeniu prewencyjnym”, zadaj jedno pytanie: kto podjął decyzję i kiedy? Jeśli uzasadnienie pojawiło się po decyzji – patrzysz na kamuflaż. A ci, którzy za niego zapłacą krwią, nie będą siedzieć w gabinetach, w których go wymyślono.

Przypisy

1. Szacunki ofiar wojen od 1945 r.: Dane Uppsala Conflict Data Program (UCDP) i PRIO wskazują na 10-15 milionów bezpośrednich ofiar walk. Szersze badania (Leitenberg, 2006) szacują całkowitą liczbę ofiar, włączając ludobójstwa i przemoc jednostronną, na 50-60 milionów. Badania opublikowane w *BMC Medicine* (Jawad et al., 2020) wskazują, że zgony pośrednie (głód, choroby, załamanie systemów) mogą wielokrotnie przewyższać bezpośrednie straty, co przy najszerzych metodologiach daje łączny szacunek 60-130 milionów ofiar.

2. Wydatki wojskowe: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), "Trends in World Military Expenditure, 2024", Fact Sheet (Kwiecień 2025). Wzrost o 9,4% rok do roku był najwyższym odnotowanym od 1988 roku.

3. Cytat Eisenhowera: Przemówienie Dwighta D. Eisenhowera przed Canadian Club w Ottawie, 10 stycznia 1946 r. Źródło archiwalne: Library and Archives Canada, Record Group RG 24, Volume 20394. Opublikowane w: *Eisenhower Speaks*, red. Rudolph L. Treuenfels (1948).

4. Ofiary cywilne (90%): United Nations Security Council Briefing (Maj 2022), "Protection of Civilians in Armed Conflict". Wskaźnik 90% odnosi się specyficznie do użycia broni wybuchowych o szerokim polu rażenia w obszarach zaludnionych (EWIPA), co potwierdzają również dane Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (ICRC) dotyczące konfliktów miejskich.

5. Downing Street Memo: Tajny protokół spotkania brytyjskich władz z lipca 2002 r., ujawniony przez *The Sunday Times* w 2005 r. Potwierdził, że inwazja na Irak była przesądzona, a dane wywiadowcze „dopasowywane” do decyzji politycznej.

6. Raport Chilcota: *The Iraq Inquiry* (2016), oficjalne brytyjskie śledztwo, które wykazało, że inwazja nie była ostatecznością, a jej podstawa prawna była „daleka od satysfakcjonującej”, co podważyło autorytet ONZ.

7. Raport Duelfera: *Comprehensive Report of the Special Advisor*

to the DCI on Iraq's WMD (2004). Iraq Survey Group po przebadaniu kraju przez 1400 ekspertów potwierdziła brak zapasów broni masowego rażenia.

8. Nadmiarowe zgony w Iraku: Badanie opublikowane w *The Lancet* (Burnham et al., 2006) szacujące liczbę 654 965 nadmiarowych zgonów w wyniku wojny i okupacji w latach 2003–2006.

9. Koszty wojen: *Watson Institute* (Brown University), projekt "Costs of War" (2021) szacujący łączne koszty wojen post-9/11 na 8 bilionów USD. J. Stiglitz i L. Bilmes (2008) oszacowali koszt samej wojny w Iraku na 3 biliony USD.

10. Robert McNamara: Były sekretarz obrony USA w książce *In Retrospect* (1995) i filmie *The Fog of War* (2003) przyznał, że wojna w Wietnamie wynikała z fundamentalnych błędów w ocenie sytuacji i ignorancji kulturowej.

11. Senacka Komisja ds. Wywiadu (USA): Raporty z 2004 i 2008 r. wykazały, że administracja USA wielokrotnie przedstawiała niepotwierdzone lub sprzeczne dane wywiadowcze jako fakty, by uzasadnić wojnę w Iraku.

12. Menachem Begin: Przemówienie premiera Izraela w National Defense College (1982), cytowane przez *New York Times*, w którym przyznał, że wojna sześciodniowa (1967) była wyborem strategicznym, a nie koniecznością obronną.

13. Ofiary Powstania Warszawskiego: Według szacunków Muzeum Powstania Warszawskiego i IPN, liczba ofiar cywilnych wynosi od 150 do 180 tys., w tym około 40-50 tys. zamordowanych podczas Rzezi Woli.

14. Ofiary I wojny światowej: Niall Ferguson w *The Pity of War* (1998) szacuje łączne straty wojskowe i cywilne konfliktu na około 20 milionów istnień.

15. Curveball: B. Drogin, *Curveball* (2007); wywiad z Rafidem Ahmedem Alwanem al-Janabim w *The Guardian* (15.02.2011), gdzie przyznał się do fabrykacji.

16. Stanisław Pietrow: D. Hoffman, *The Dead Hand* (2009); film dokumentalny *The Man Who Saved the World* (2014).

17. Ofiary w Iraku: *Brown University Costs of War Project* (2021); Hagopian et al., *PLOS Medicine* (2013).

18. Deklaracja Schumana: Tekst deklaracji z 9 maja 1950 r.,

Archives of European Integration.

19. R2P: Dokument końcowy Światowego Szczytu ONZ (2005), paragrafy 138-139.

20. Roméo Dallaire: R. Dallaire, *Shake Hands with the Devil* (2003), relacja dowódcy sił UNAMIR w Rwandzie.

21. Libia: Raport Komisji Spraw Zagranicznych Parlamentu UK (wrzesień 2016), krytykujący interwencję.

22. Gospodarka Libii: Dane Banku Światowego i Raporty o Rozwoju Społecznym ONZ.

23. Niewolnictwo w Libii: Raport śledczy CNN, *People for Sale* (listopad 2017).

24. Cytat Obamy: J. Goldberg, *The Obama Doctrine, The Atlantic* (kwiecień 2016).

25. Ken Roth: *War in Iraq: Not a Humanitarian Intervention*, Human Rights Watch (2004).

26. Jemen: Dane UN OCHA oraz *Armed Conflict Location & Event Data Project* (ACLED).

27. ICC: Statystyki *Coalition for the International Criminal Court* oraz raporty Amnesty International.

28. Polska gospodarka: Dane GUS, NBP oraz Eurostat (2004-2023).

29. Rozbiory Polski: Davies N., *God's Playground* (1981), analiza ekonomicznych i geopolitycznych skutków zaborów.

30. Koszt wojny w Iraku: Stiglitz J., Bilmes L., *The Three Trillion Dollar War* (2008), szacunki obejmujące koszty bezpośrednie, weteranów i odsetki.

31. Iracka ropa: Raporty *Financial Times* i *Reuters* (2008-2010) dotyczące przetargów na pola naftowe, w których dominowały firmy chińskie i europejskie, a nie amerykańskie.

32. Guano i Haber-Bosch: Smil V., *Enriching the Earth* (2001), historia rewolucji w produkcji nawozów.

33. Konflikty o wodę: *Transboundary Freshwater Dispute Database*, Oregon State University, dokumentująca przewagę traktatów nad konfliktami zbrojnymi w historii.

34. Kłątwa surowcowa: Dane Banku Światowego i MFW porównujące wskaźniki ekonomiczne Wenezueli i Singapuru.

35. Minerale w Afganistanie: Raport *US Geological Survey* (2010) szacujący wartość złóż na 1 bilion USD.

- 36. Koszty wojny w Afganistanie:** *Brown University Costs of War Project*, analiza całkowitych wydatków USA na konflikt.
- 37. Stan demokracji w Iraku:** Raport *Freedom House* "Freedom in the World" (2024), klasyfikujący Irak jako kraj "niewolny".
- 38. Iran 1953:** Kinzer S., *All the Shah's Men* (2003), dokumentacja zamachu stanu CIA/MI6 przeciwko Mossadeghowi.
- 39. Gwatemala 1954:** Schlesinger S., Kinzer S., *Bitter Fruit* (1982), historia operacji PBSUCCESS.
- 40. Chile 1973:** Kornbluh P., *The Pinochet File* (2003), odtajnione dokumenty USA dotyczące wsparcia puczu.
- 41. Trzecia fala demokratyzacji:** Huntington S., *The Third Wave* (1991), analiza procesów demokratyzacji w XX wieku.
- 42. Germanizacja i rusyfikacja:** Davies N., *Heart of Europe* (1984), opis polityki zaborców wobec kultury polskiej.
- 43. Kryzys kubański:** G. Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (1971); nagrania z Gabinetu Owalego (2001) potwierdzające decyzję o wycofaniu rakiet z Turcji.
- 44. Pakt Piłsudski-Hitler:** A. Cienciala, *Poland and the Western Powers 1938-1939* (2009), analiza polskiej polityki równowagi i jej ostatecznego fiaska wobec paktu Ribbentrop-Mołotow.
- 45. Monachium i siły powietrzne:** A.J.P. Taylor, *The Origins of the Second World War* (1961), analiza militarnego uzasadnienia dla polityki appeasementu.
- 46. Radar Chain Home:** D. Zimmerman, *Britain's Shield: Radar and the Defeat of the Luftwaffe* (2001).
- 47. Kryzys sueski:** K. Kyle, *Suez* (1991), dokumentacja brytyjskiej retoryki porównującej Nasera do Hitlera.
- 48. Iran JCPOA:** Raporty Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (IAEA) z lat 2015-2018 potwierdzające przestrzeganie umowy przez Iran.
- 49. Konflikty zbrojne:** Uppsala Conflict Data Program (UCDP), baza danych konfliktów i ich rozwiązań.
- 50. Błąd Rozbitego Okna:** F. Bastiat, *Co widać i czego nie widać* (1850).
- 51. Mnożniki ekonomiczne:** R. Pollin, H. Garrett-Peltier, *The U.S. Employment Effects of Military and Domestic Spending Priorities*, UMass Amherst (2011).
- 52. Infrastruktura USA:** *Infrastructure Report Card 2021*,

American Society of Civil Engineers.

53. Zyski firm zbrojeniowych: Dane SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies (2023).

54. Lloyd Austin: Zeznania podczas przesłuchania konfirmacyjnego w Senacie USA (2021) oraz dokumenty SEC firmy Raytheon.

55. Drzwi obrotowe: Raporty *Government Accountability Project* oraz baza danych POGO (Project On Government Oversight).

56. Budżet wojskowy II RP: P. Wandycz, *The Twilight of French Eastern Alliances* (1988).

57. I wojna światowa: Keegan J., *The First World War* (1998), analiza przyczyn wybuchu konfliktu.

58. Ofiary wojny w Afganistanie: *Brown University Costs of War Project* (2021), szacunki bezpośrednich ofiar śmiertelnych.

59. Polska wrzesień 1939: Cienciała A., *Poland and the Western Powers* (2009), analiza postawy sojuszników wobec agresji na Polskę.

60. Jałta i II Korpus: Anders W., *Bez ostatniego rozdziału* (1949); Davies N., *Rising '44* (2003), opis losów polskich żołnierzy po wojnie.

61. Spadek przemocy: Pinker S., *The Better Angels of Our Nature* (2011), analiza długoterminowych trendów w redukcji przemocy.

62. Memorandum Budapeszteńskie: Tekst memorandum z 1994 r., *Arms Control Association*, gwarancje bezpieczeństwa dla Ukrainy.

63. Kostaryka: Dane Banku Światowego; Raport *Freedom House* "Freedom in the World" (2024).

64. Hobbes: Hobbes T., *Lewiatan* (1651), rozdział XIII.

65. Kurdowie: Raport *Syria Study Group* (2019), Kongres USA; wypowiedź D. Trumpa z października 2019 r.

66. Trump o Normandii: Briefing prasowy w Białym Domu, październik 2019.

67. Neutralność Szwajcarii: Bonjour E., *Swiss Neutrality* (1946).

68. Margaret Mead: Mead M., *Warfare Is Only an Invention - Not a Biological Necessity* (1940).

69. Pax Europaea: Mueller J., *Retreat from Doomsday* (1989), analiza pokoju w Europie po 1945 r.

70. Polska gospodarka: Dane Banku Światowego i MFW

(1990-2024).

71. Zamojszczyzna: C. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce* (1970).

72. Zatoka Tonkińska: R. McNamara, *In Retrospect* (1995); *Pentagon Papers*.

73. Kostaryka: Dane Banku Światowego; *Programa Estado de la Nación*.

74. Filipiny People Power: M. Thompson, *The Anti-Marcos Struggle* (1995).

75. Aksamitna Rewolucja/Rumunia: T. Garton Ash, *The Magic Lantern* (1990).

76. PTSD u weteranów: U.S. Department of Veterans Affairs, National Center for PTSD.

77. Przemoc domowa w rodzinach wojskowych: E.D. Rentz et al., *Journal of Family Violence* (2006).

78. Mariupol: UN Human Rights Monitoring Mission; analiza satelitarna zniszczeń (2022).

79. Marsz Solny: T. Weber, *On the Salt March* (2009).

80. Weterani w Kongresie USA: Raport *Congressional Research Service* (2023).

81. Konformizm: S. Asch, *Studies of Independence and Conformity* (1956).

82. Posłuszeństwo wobec autorytetu: S. Milgram, *Obedience to Authority* (1974).

83. Presja społeczna a żołnierze: D. Costa, M. Kahn, *Cowards and Heroes*, NBER (2003).

84. Białe Pióra: N. Gullace, *White Feathers and Wounded Men* (1997).

85. Wojny „obronne”: J. Fearon, *Rationalist Explanations for War* (1995).

86. Ofiary w Syrii: *Syrian Observatory for Human Rights*; UN OCHA.

87. Grozny: Raport Human Rights Watch *Welcome to Hell* (2000).

88. Aleppo: Raporty *Physicians for Human Rights*; Syrian Archive.

89. Ofiary cywilne w miastach (90%): Raport *International Committee of the Red Cross, Urban Warfare* (2017).

90. Skuteczność oporu bez przemocy: E. Chenoweth, M. Stephan, *Why Civil Resistance Works* (2011).

- 91. Przestępczość w Jugosławii:** UNODC; *Balkan Criminology Studies*.
- 92. Deportacje Polaków 1940-41:** J.T. Gross, *Revolution from Abroad* (1988).
- 96. Praska Wiosna / Węgry 1956:** K. Williams, *The Prague Spring and its Aftermath* (1997), analiza porównawcza interwencji sowieckich.
- 97. Hiroo Onoda:** H. Onoda, *No Surrender: My Thirty-Year War* (1974), wspomnienia japońskiego żołnierza, który nie uznał kapitulacji.
- 98. Serbscy dezterterzy:** Raporty *Human Rights Watch* i *UNHCR* z lat 90. szacujące liczbę osób unikających poboru.
- 99. Top Gun i rekrutacja:** D. Robb, *Operation Hollywood* (2004), analiza wpływu filmu na wzrost zainteresowania służbą w US Navy.
- 100. Pentagon i Hollywood:** L. Suid, *Guts and Glory: The Making of the American Military Image in Film* (2002).
- 101. America's Army:** D. Nieborg, *America's Army: More Than a Game* (2006).
- 103. Samobójstwa weteranów:** 2022 *National Veteran Suicide Prevention Annual Report*, VA.
- 104. Uraz moralny:** S. Maguen, B. Litz, *Moral Injury in Veterans of War*, PTSD Research Quarterly (2012).
- 105. Tyler Boudreau:** T. Boudreau, *Packing Inferno: The Unmaking of a Marine* (2008).
- 106. Weterani dla Pokoju:** Oficjalna strona organizacji *Veterans For Peace*.
- 107. Mike Prysner:** Zeznanie podczas *Winter Soldier: Iraq and Afghanistan* (2008).
- 108. Represje wobec AK:** A. Paczkowski, *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski* (1999).
- 109. Gen. Fieldorf:** Instytut Pamięci Narodowej, akta procesu Augusta Emila Fieldorfa „Nila”.
- 110. Witold Pilecki:** W. Pilecki, *Raport Witolda* (1945); akta procesu pokazowego z 1948 r.
- 111. Parada Zwycięstwa:** N. Davies, *Rising '44* (2003), opis wykluczenia Polaków z parady w Londynie.
- 112. Jennifer Bosson:** J. Bosson et al., *Precarious Manhood and*

Displays of Physical Aggression, Journal of Personality and Social Psychology (2009).

113. Pamiętniki Kamikaze: E. Ohnuki-Tierney, *Kamikaze Diaries: Reflections of Japanese Student Soldiers* (2006).

114. Robert Pape: R. Pape, *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism* (2005).

115. Dania podczas II wojny: B. Lidegaard, *Countrymen* (2013).

116. Ratowanie duńskich Żydów: L. Goldberger, *The Rescue of the Danish Jews* (1987).|

118. 1670: Serial *1670* (Netflix), sezon 1, odcinek 6.

119. Lusitania: D. Preston, *Lusitania: An Epic Tragedy* (2002).

120. Upadek Azteków: M. Restall, *When Montezuma Met Cortés* (2018).

121. Zatoka Tonkińska: E. Moise, *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War* (1996).

122. Rwanda: A. Des Forges, *Leave None to Tell the Story*, Human Rights Watch (1999).

123. Inkubatory w Kuwejcie: J. MacArthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the Gulf War* (1992).

124. Pearl Harbor i embargo: W. Heinrichs, *Threshold of War* (1988).

125. Colin Powell: Wywiad dla ABC News (2005), przyznający błąd w ocenie danych wywiadowczych.

126. Cywilizacja Indusu: J.M. Kenoyer, *Ancient Cities of the Indus Valley Civilization* (1998).

127. Gospodarka Rosji: Dane Banku Światowego i MFW (1992-2025).

128. Incydent w Mainila: W. Trotter, *A Frozen Hell: The Russo-Finnish Winter War* (1991).

129. Grupy minimalne: H. Tajfel, *Experiments in Intergroup Discrimination*, *Scientific American* (1970).

131. Krytyka Pinkera: N.N. Taleb, P. Cirillo, *The Decline of Violent Conflicts: What Do the Data Really Say?* (2015).

132. Pax Romana: A. Goldsworthy, *Pax Romana* (2016).

133. Pax Britannica: N. Ferguson, *Empire* (2003).

134. Polska gospodarka: Dane GUS, Banku Światowego (1989-2025).

135. Upadek Asyrii: E. Frahm, *Assyria: The Rise and Fall of the*

World's First Empire (2023).

136. Napoleon w Rosji: A. Zamoyski, *1812: Napoleon's Fatal March on Moscow* (2004).

137. Propaganda I wojny: A. Ponsonby, *Falsehood in War-Time* (1928).

138. Pearl Harbor: G. Prange, *At Dawn We Slept* (1981).

139. Etapy ludobójstwa: G. Stanton, *The Ten Stages of Genocide*, Genocide Watch.

140. Blokada Niemiec: P. Vincent, *The Politics of Hunger* (1985).

141. Emigracja z Rosji: Raporty demograficzne i medialne (2022-2024).

142. Europa powojenna: T. Judt, *Postwar: A History of Europe Since 1945* (2005).

143. Agent Orange i wady wrodzone: J. Stellman et al., *The Extent and Patterns of Usage of Agent Orange and Other Herbicides in Vietnam*, Nature (2003).

144. VA i Agent Orange: *PACT Act 2022* oraz dane Departamentu Spraw Weteranów USA dotyczące roszczeń rentowych.

145. Gospodarka Korei: Dane Banku Światowego i MFW (2024), porównanie PKB per capita Korei Płd. i Płn.

146. Trauma w Izraelu i Palestynie: B. Barber, *Adolescents and War: How Youth Deal with Political Violence* (Oxford University Press, 2009).

147. Pacyfizm Japonii: R. Samuels, *Securing Japan: Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia* (Cornell University Press, 2007).

148. Raport RAND o Wietnamie: *A Summary of Lessons Learned*, RAND Corporation (1968, odtajniony 2011).

149. CIA o Afganistanie: *CIA National Intelligence Estimate*, 2009 (odtajniony 2019).

150. Rachel Yehuda: R. Yehuda et al., *Holocaust Exposure Induced Intergenerational Effects on FKBP5 Methylation*, Biological Psychiatry (2016).

151. Notatka VA z 1978: Odtajnione dokumenty wewnętrzne Veterans Administration, *National Archives*.

152. Dzieci weteranów: M. Logue et al., *Metaanaliza VA National Center for PTSD* (2020).

153. Tim O'Brien: T. O'Brien, *The Things They Carried* (1990)

oraz wywiady autorskie.

154. Karl Popper: K. Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (1959), kryterium falsyfikowalności.

155. Pentagon Papers: D. Ellsberg, dokumenty odtajnione w 1971 r., w tym notatka Roberta McNamary z 1965 r.

156. Plan Marshalla: A. Milward, *The Reconstruction of Western Europe 1945-51* (1984).

157. Koszty opieki nad weteranami: Studium Pentagonu z 2013 r., odtajnione w 2019 r., szacujące długoterminowe koszty.

158. Młodzież niemiecka: M. Fulbrook, *German National Identity After the Holocaust* (1999).

159. Młodzież japońska: Badanie *Pew Research Center* (2019) dotyczące postaw wobec militarizmu.

160. Młodzież iracka: Raporty IOM (International Organization for Migration) dotyczące przesiedleń w Iraku (2024).

161. Richard Evans: R. Evans, *Altered Pasts: Counterfactuals in History* (2014).

162. Niall Ferguson: N. Ferguson, *Virtual History: Alternatives and Counterfactuals* (1997).

163. Depesze Busha Sr.: Dokumenty z 1990 r. odtajnione przez *National Security Archive* w 2010 r.

164. Depresja u wnuków: G. Zerach et al., *Journal of Traumatic Stress* (2019).

165. Kortyzol w trzecim pokoleniu: M. Bowers, R. Yehuda, *Neuropsychopharmacology* (2016).

166. Pétain o Verdun: A. Horne, *The Price of Glory: Verdun 1916* (1962), analiza strategii i postaw dowódców.

167. Bitwa nad Sommą: J. Keegan, *The Face of Battle* (1976).

168. Rozejm w Korei: M. Hastings, *The Korean War* (1987).

169. Raport JCS o Korei: Odtajnione dokumenty *Joint Chiefs of Staff* (2001), National Archives.

170. Wojna Zimowa: W. Trotter, *A Frozen Hell: The Russo-Finnish Winter War* (1991).

171. Standard życia w Finlandii: *UN Human Development Index* i *World Happiness Report* (2023).

172. Niepodległość Indii: J. Brown, *Gandhi: Prisoner of Hope* (1989).

173. Wojna w Algierii: A. Horne, *A Savage War of Peace: Algeria*

1954-1962 (1977).

174. Transformacje ustrojowe: H. Merriman, *Nonviolent Conflict*, ICNC (2016).

175. Koszty utracone: D. Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (2011).

176. Eskalacja zaangażowania: B. Staw, "The Escalation of Commitment to a Course of Action", *Academy of Management Review* (1981)

177. Volkstrauertag: R. Moeller, *War Stories: The Search for a Usable Past in the Federal Republic of Germany* (2001).

178. Veterans For Peace: Misja i historia organizacji, *veteransforpeace.org*.

179. Mike Hastie: Wywiad dla *VFP Archive*.

180. Rory Fanning: R. Fanning, *Worth Fighting For: An Army Ranger's Journey Out of the Military and Across America* (2014).

181. Opór bez przemocy: K. Schock, *Unarmed Insurrections* (2005).

182. Strategia rekrutacyjna: Odtajnione dokumenty *US Army Recruiting Command* (2019).

183. Kampania brytyjska: *UK Ministry of Defence*, kampania "Your Army Needs You" (2018).

184. Język wojny: C. Cohn, *Sex and Death in the Rational World of Defense Intellectuals*, *Signs* (1987).

185. Smedley Butler: S. Butler, *War Is a Racket* (1935).

186. Ron Kovic: R. Kovic, *Born on the Fourth of July* (1976).

187. Trolling w internecie: Bradshaw, Bailey & Howard, "Industrialized Disinformation: 2020 Global Inventory of Organized Social Media Manipulation," *Oxford Internet Institute* (2021).

188. Kampania MON: Kampania "Zostań żołnierzem RP" (2022).

189. Pamiętniki Ridgwaya: M. Ridgway, *The Korean War* (1967).

190. Notatki Haiga: G. Sheffield, *The Chief: Douglas Haig and the British Army* (2011).

191. Pamiętniki Pétaina: Dokumenty odtajnione w 1969 r., *Archives Nationales*.

192. Psychologia kosztów utraconych: H. Arkes, C. Blumer, *The Psychology of Sunk Cost, Organizational Behavior and Human Decision Processes* (1985).

193. Deportacje sowieckie: Instytut Pamięci Narodowej,

"Deportacje obywateli polskich do ZSRR 1940-1941"; szacunki oparte na archiwach sowieckich i badaniach polskich historyków.

194. Przemoc domowa w rodzinach wojskowych: DoD Family Advocacy Program Annual Report; dane wskazują 25 na 1 000 w populacji wojskowej vs 3 na 1 000 w cywilnej.

195. Cytat spartański: Plutarch, *Apophthegmata Laconica* (ok. 100-120 n.e.), napisane około 600 lat po bitwie pod Termopilami; Herodot, piszący 50 lat po bitwie, nie odnotowuje tej wymiany zdań.

196. Cytat Patrick Henry: W. Wirt, *Sketches of the Life and Character of Patrick Henry* (1817); rekonstrukcja oparta na wspomnieniach świadków, 42 lata po przemówieniu.

197. Przemówienie Eisenhowera: National Archives, *Eisenhower Farewell Address*, 17 stycznia 1961.

198. Globalne wydatki wojskowe: *SIPRI Military Expenditure Database*, 2024.

199. Przychody Lockheed Martin: *Lockheed Martin Annual Report 2023*.

200. Koszt programu F-35: Government Accountability Office Report, *F-35 Joint Strike Fighter*, 2023.

201. Zakup F-35 przez Polskę: Komunikat MON, styczeń 2020.

202. Przychody RTX/Raytheon: *RTX Annual Report 2023*.

203. Zakup Patriot przez Polskę: *U.S. State Department Approval*, marzec 2018.

204. Przychody Northrop Grumman: *Northrop Grumman Annual Report 2023*.

205. Przychody General Dynamics: *General Dynamics Annual Report 2023*.

206. Przychody Boeing Defense: *Boeing Annual Report 2023*.

207. Wynagrodzenie Austina w Raytheon: SEC Proxy Statement, *Raytheon Technologies 2016-2020*.

208. Wynagrodzenie Mattisa w General Dynamics: SEC Proxy Statement, *General Dynamics 2013-2016*.

209. Drzwi obrotowe Pentagon: Project on Government Oversight (POGO), *Brass Parachutes Report*, 2018.

210. Kontrakty Halliburton/KBR: Commission on Wartime Contracting in Iraq and Afghanistan, *Final Report*, 2011; GAO Reports 2003-2011.

211. Zawyżanie cen przez KBR: Pentagon audit reports, *Defense*

Contract Audit Agency, 2005.

212. Marnotrawstwo w Iraku/Afganistanie: Commission on Wartime Contracting, *Final Report*, 2011.

213. Atak rakietowy na Syrię 2017: U.S. Department of Defense; koszt pocisku Tomahawk: *Jane's Defence*.

214. Koszt odbudowy Syrii: World Bank; UN ESCWA estimates, 2023.

215. Zasoby koltanu w Kongu: U.S. Geological Survey, *Mineral Commodity Summaries*, 2023.

216. Ofiary wojny w Kongu: International Rescue Committee, *Mortality Study*, 2007.

217. Sprzedaż broni do Arabii Saudyjskiej: U.S. State Department, *Defense Security Cooperation Agency notifications*, 2017-2020.

218. Bombardowanie autobusu szkolnego w Jemenie: CNN investigation, sierpień 2018; Amnesty International, raport o broni w Jemenie.

219. Czwarta krucjata i Konstantynopol: J. Phillips, *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*, 2004.

220. Belgijskie Kongo: A. Hochschild, *King Leopold's Ghost*, 1998 (wyd. polskie: *Duch Króla Leopolda*).

221. Wywóz bogactw z Indii Brytyjskich: U. Patnaik, *Agrarian and Other Histories*, Columbia University Press, 2017.

222. Kontrakty naftowe po inwazji na Irak: Raporty medialne (NYT, Guardian) i audyty GAO, 2003-2010.

223. Produkcja broni w PRL: Archiwum Akt Nowych; M. Łukasiewicz, *Polski przemysł zbrojeniowy 1945-1989*, 2014.

224. Wynagrodzenie CEO Lockheed Martin 2023: SEC Proxy Statement, *Lockheed Martin 2024*.

225. Pensja szeregowego żołnierza USA: *U.S. Army Pay Scale*, 2023.

226. Marshall firing rate: S.L.A. Marshall, *Men Against Fire: The Problem of Battle Command* (1947).

227. Grossman opór przed zabijaniem: D. Grossman, *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society* (1995).

228. Muszkiety Gettysburg: D. Grossman, *On Killing* (1995); badania archeologiczne pola bitwy.

- 229. Weterani kampanii wrześniowej:** Relacje ustne, *Archiwum Historii Mówionej*, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku.
- 230. Dehumanizacja językowa Wietnam:** J. Dower, *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War* (1986).
- 231. Propaganda antyjapońska:** J. Dower, *War Without Mercy* (1986).
- 232. Srebrenica:** ICTY (Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii), wyroki i dokumentacja (1995-2017).
- 233. Masakra w My Lai:** S. Hersh, *My Lai 4: A Report on the Massacre and Its Aftermath* (1970); Army investigation (Peers Commission).
- 234. Hugh Thompson:** D. Anderson, *Facing My Lai: Moving Beyond the Massacre* (1998).
- 235. Eddie Slovik:** W. Huie, *The Execution of Private Slovik* (1954).
- 236. Wzrost firing rate do 90%:** D. Grossman, *On Killing* (1995).
- 237. Dzieci-żołnierze:** Raporty *Human Rights Watch*, "Children's Rights: Child Soldiers" (1999-2004).
- 238. Egzekucje brytyjskie I wojna:** UK Ministry of Defence records; J. Putkowski, J. Sykes, *Shot at Dawn* (1989).
- 239. Rozkaz 227:** R. Overy, *Russia's War: A History of the Soviet War Effort* (1997).
- 240. Rwanda sprawcy:** P. Gourevitch, *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families* (1998); *Journal of Traumatic Stress*.
- 241. Uraz moralny definicja:** B. Litz et al., *Moral Injury and Moral Repair in War Veterans: A Preliminary Model, Clinical Psychology Review* (2009).
- 242. Snajper uraz moralny:** D. Wood, *What Have We Done: The Moral Injury of Our Longest Wars* (2016).
- 243. Plakat Wujka Sama:** J.M. Flagg, plakat rekrutacyjny US Army, 1917.
- 244. Eufemizmy wojenne:** *Senate Intelligence Committee Report on Torture* (tzw. Torture Report), 2014.
- 245. Zbrodnia Katyńska:** Oficjalne przyznanie się ZSRR, oświadczenie M. Gorbaczowa, 1990; dokumentacja IPN.
- 246. Język PRL:** Archiwa IPN, dokumentacja Stanu Wojennego

1981-1983.

247. Rosja „specjalna operacja”: Dekret prezydencki Federacji Rosyjskiej, luty 2022; ustawy o "fake news".

248. Pentagon Entertainment Liaison Office: D. Robb, *Operation Hollywood: How the Pentagon Shapes and Censors the Movies*, 2004.

249. Top Gun rekrutacja: Dokumentacja US Navy; "Top Gun: Maverick and the Return of Military-Entertainment Complex", *The Guardian*, 2022.

250. Abu Ghraib ukryte zdjęcia: *ACLU v. Department of Defense*, dokumenty sądowe FOIA, 2015.

251. Fallujah biały fosfor: "Fallujah: The Hidden Massacre", RAI News 24, listopad 2005; Pentagon confirmation, *Army Times*, 2005.

252. Świadomość Fallujah: *Pew Research Center*, badanie opinii publicznej, 2006.

253. Czterej pancerni: Archiwa Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk; dokumentacja IPN.

254. Embedded journalists: *Pentagon Embed Program*, 2003; *Reporters Without Borders*, raporty o dostępie mediów.

255. Bureau of Investigative Journalism: Drone strike database, Pakistan/Yemen/Somalia, 2010-2020.

256. Transformers współpraca: Pentagon Entertainment Liaison Office, wypowiedź dla *The Guardian*, 2011.

257. Act of Valor: Dokumentacja produkcji, Navy SEALs współpraca, 2012.

259. 90% ofiar cywilnych: ICRC, *I Saw My City Die: Voices from the Urban Frontlines* (2017).

260. Holodomor: R. Conquest, *The Harvest of Sorrow* (1986); dane Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej.

261. Blokada Leningradu: D. Glantz, *The Siege of Leningrad 1941-1944* (2001); H. Salisbury, *The 900 Days* (1969).

262. Głód w Madaya: Raporty humanitarne ONZ (OCHA) z 2016 r.

263. Getto warszawskie: Dokumentacja IPN; C. Browning, *The Origins of the Final Solution*.

264. Gwałty w Rwandzie: Human Rights Watch, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide* (1996).

265. Obozy gwałtu w Bośni: Raport końcowy Komisji Ekspertów

ONZ (1994).

266. Gwałty w Kongo: *American Journal of Public Health*, "Sexual Violence in DRC" (2011).

267. Gwałty Armii Czerwonej: A. Beevor, *The Fall of Berlin 1945* (2002).

268. Ataki na szpitale w Syrii: Physicians for Human Rights, *Anatomy of a Crisis - dokumentacja ataków na służbę zdrowia w Syrii* (projekt ciągle od 2016).

269. Bombardowanie Wielunia: Dokumentacja IPN; T. Chinciński, *Wieluń 1 IX 1939*.

270. Atak chemiczny w Ghouta: *US Government Assessment* (2013); Raport Misji ONZ (2013).

271. Atak na Halabję: Human Rights Watch, *Genocide in Iraq* (1993).

272. Teatr w Mariupolu: Associated Press; szacunki rady miejskiej Mariupola (2022).

273. Szpital w Mariupolu: WHO; śledztwo Associated Press (marzec 2022).

274. Amputacje w Aleppo: Raporty Lekarzy Bez Granic (MSF) z 2016 r.

275. Konwencja o zakazie broni chemicznej: Tekst konwencji (CWC) oraz dokumenty OPCW.

276. Kampania Białego Pióra: N. Gullace, *The Blood of Our Sons: Men, Women and the Renegotiation of British Citizenship During the Great War* (2002).

277. Sufrażystki i wojna: S. Pankhurst, *The Suffragette Movement* (1931).

278. Srebrna Odznaka Wojenna: *Silver War Badge records*, UK National Archives.

279. Ukraina 2022 presja społeczna: Analiza mediów społecznościowych, raporty UNHCR o diasporze ukraińskiej.

280. Muhammad Ali odmowa: Wywiady z 1967 roku; wyrok Sądu Najwyższego USA, *Clay v. United States* (1971).

281. Amerykanie w Kanadzie: J. Hagan, *Northern Passage: American Vietnam War Resisters in Canada* (Harvard University Press, 2001).

282. Armia Andersa exodus: W. Anders, *Bez ostatniego rozdziału* (1949); dokumentacja Instytutu Polskiego i Muzeum im.

gen. Sikorskiego w Londynie.

283. Katyń: Dokumentacja IPN; oficjalne przyznanie ZSRR (1990).

284. Amnestia Carter: Proklamacja Prezydencka 4483, 21 stycznia 1977.

285. Dezerterzy z LWP: Dokumentacja IPN, badania nad przymusowymi wcieleniami 1944-45.

286. Rosja 2022 exodus: Szacunki rządów Gruzji, Kazachstanu; dane Eurostat i agencji migracyjnych UE.

287. Mobilizacja Rosja wrzesień 2022: Dekret prezydencki Federacji Rosyjskiej.

289. Ostracyzm społeczny: K. Williams, *Ostracism: The Power of Silence* (2001).

290. Patriotyzm jako przymus: J. Hagan, *Northern Passage: American Vietnam War Resisters in Canada* (Harvard UP, 2001) - dokumentuje społeczne koszty odmowy służby wojskowej.

291. Psychologia ewolucyjna faworyzacji: M. Brewer, *The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate?*, *Journal of Social Issues* (1999).

292. Preferencja dla grupy własnej: H. Tajfel, *Social Identity and Intergroup Relations* (1982).

293. Samuel Johnson: J. Boswell, *The Life of Samuel Johnson* (1791).

294. Ustawy norymberskie: *United States Holocaust Memorial Museum*, "Nuremberg Laws", *Holocaust Encyclopedia*.

295. Noc Kryształowa: *United States Holocaust Memorial Museum*, "Kristallnacht", *Holocaust Encyclopedia*.

296. Milošević Kosowe Pole: L. Silber, A. Little, *Yugoslavia: Death of a Nation* (1996).

297. Obłężenie Sarajewa: Dokumentacja ICTY; BBC, "Siege of Sarajevo".

298. Srebrenica: Wyroki ICTY (1995-2017).

299. Rwanda ludobójstwo: G. Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a Genocide* (1995).

300. Radio RTLM: ICTR, *Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, et al.* (2003).

301. Volksdeutsche: Dokumentacja IPN; C. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*.

302. Lista proskrypcyjna: Dokumentacja IPN, *Intelligenzaktion*.

- 303. Konwencje Genewskie:** ICRC, teksty konwencji (1949).
- 304. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka:** ONZ (1948).
- 305. Einstein o nacjonalizmie:** A. Einstein, korespondencja i wywiady.
- 306. Martin Luther King Jr.:** *Letter from Birmingham Jail* (1963).
- 307. Kosmopolityzm:** K. Appiah, *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers* (2006).
- 308. Trybalizm i wojna:** S. Pinker, *The Better Angels of Our Nature* (2011).
- 309. Propaganda wojenna:** J. Stanley, *How Fascism Works* (2018).
- 310. Milošević Haga:** Milošević Haga: ICTY, Prosecutor v. Slobodan Milošević (2002-2006, proces przerwany śmiercią oskarżonego, brak wyroku końcowego).
- 311. Zasada 3,5%:** E. Chenoweth, M. Stephan, *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict* (2011).
- 312. Rewolucja w Tunezji:** Raporty *Freedom House* dotyczące Arabskiej Wiosny (2011).
- 313. Aksamitna Rewolucja:** Dokumentacja historyczna protestów w Czechosłowacji (1989).
- 314. Solidarność:** Dokumentacja Instytutu Pamięci Narodowej; dane o członkostwie NSZZ "Solidarność" (1980-1981).
- 315. Pax Romana:** Źródła historyczne dotyczące Cesarstwa Rzymskiego (27 p.n.e. – 180 n.e.).
- 316. Pax Europaea:** *National Geographic*, "The European Union—Facts and Information" (2021).
- 317. Deklaracja Schumana:** Tekst deklaracji Roberta Schumana z 9 maja 1950 r.
- 318. Jean Monnet:** J. Monnet, *Memoirs* (1978).
- 319. Pojednanie w Verdun:** Dokumentacja historyczna spotkania Helmuta Kohla i François Mitterranda (1984).
- 320. Handel Francja-Niemcy:** Dane *Eurostat* dotyczące wymiany handlowej.
- 321. Kryteria Kopenhaskie:** Dokumenty Rady Europejskiej (1993).
- 322. Rozszerzenie UE:** Komisja Europejska, raporty o rozszerzeniu Unii Europejskiej.

- 323. PKB Polski:** Dane Banku Światowego i Eurostatu (1990-2024).
- 324. Handel Polska-Niemcy:** Dane Głównego Urzędu Statystycznego i UE.
- 325. Polska w NATO:** Dokumentacja akcesyjna (1999).
- 326. Polska w UE:** Traktat akcesyjny (2003), członkostwo od 2004 r.
- 327. Doktryna MAD:** Literatura strategiczna dotycząca odstraszenia nuklearnego.
- 328. Współzależność ekonomiczna:** Badania z zakresu stosunków międzynarodowych i ekonomii politycznej.
- 329. Art. 85 Konstytucji RP:** *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (1997).
- 330. Ustawa o służbie zastępczej:** Dz.U. 2003 nr 223 poz. 2217.
- 331. Helsińska Fundacja Praw Człowieka:** www.hfhr.pl.
- 332. EBCO:** *European Bureau for Conscientious Objection*.
- 333. WRI:** *War Resisters' International*, organizacja działająca od 1921 r.
- 334. Zawieszenie poboru w Polsce:** Decyzja Ministerstwa Obrony Narodowej, 2009 r.
- 335. Pax Europaea:** Dane historyczne Unii Europejskiej, okres 1945-2024.